

An aerial night photograph of a large, ornate building, possibly a government or institutional structure, with a prominent central tower and a clock tower. The building is illuminated with warm lights, and the sky above is a deep, vibrant red. The bottom portion of the image is obscured by a dark, checkered pattern.

Kolmas adjutantti

Seppo Sisättö

Kolmas adjutanti

Seppo Sisättö

Kolmas adjutantti

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

© 2026 Seppo Sisättö

Kansi: Leif Wikholm

Kustantaja: BoD · Books on Demand,
Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-5433-7

SISÄLLYS

Kirje	7
San Francisco – Burlingame	15
Kohti Helsinkiä	38
Takaisin Ruotsissa	57
Vappu 1946	70
Tyttöjen piiri	76
Vallankumouksen mieheksi	87
Ruslov iskee	98
Kesäkuun harjoitus	102
Zdanovin paluu	114
Kannaksen kabinetti	121
Reetta ja Mikkola	128
Eversti – kuka?	136
Toinen rauhan kesä	145
Paljastuuko Reetta?	155

Paasikiven ikkuna	157
Vallankumouksen sisäpiiriin	159
Sieppaus Kangasalla	163
Komintern on saapunut	168
Askel eteenpäin	176
Reetta	182
Uusi tilanne	189
15. elokuuta	192
Paljastuksia	204
Irina Lemposen paluu	212
Reetta ja Hertta	216
Paasikivi ja Sihvo	225
Tilinpäätös	236
Lukijalleni	246

KIRJE

Olli hypisteli käsissään vahvasta paperista tehtyä nuhjuista kirjekuorta. Sen päällä oli teksti: Oliver Svärd, Massachusetts Radio, Boston, USA. Kuorta koristi joukko ruotsalaisia postimerkkejä. Hän näki, ettei kuorta ollut kukaan avannut. Kirje oli saapunut muun postin joukossa Massachusetts Radioon ja sen johtajan Oliver Toivon pöydälle. Ehkä vain siksi, että yhtiön kirjoissa ei ollut ketään Svärdiä ja kirjeen saajan etunimikin oli vain hänellä.

Sukunimi Svärd oli saanut Oliverin säpsähtämään. Hän muisti, että hänen isänsä Olli Rantatie oli ollut kymmenvuotiaaksi saakka Oliver Svärd. Siksi hän oli tuonut avaamattoman kirjeen mukanaan kotiin isänsä luettavaksi. Hän oli varma, että kirje tavoitti nyt sen oikean vastaanottajan. Oliver kuitenkin ihmetteli, miksi joku haluaa lähettää postia nimelle, joka oli viimeksi käytössä 1905, yli neljä vuosikymmentä aikaisemmin.

Alkusyksyn aurinko oli juuri laskemassa. Sen valo korosti vielä aallonharjojen valkoista vaahtoa Atlantin tyrskyistä. Niitä Olli katseli harva se päivä ajatuksissaan, jotka liikkuiivat jatkosodasta hitaasti toipuvan Suomen asioissa. Hän oli huolissaan. Maa oli myllerryksessä. Mikä oli totta ja tavoiteltavaa yli vuosi sitten, oli muuttunut muutamassa kuukaudessa tuomittavaksi. Maata muutti uusi politiikka. Sen käskyttäjänä monet pitivät Otto Wille Kuusista, joka oli jo vuonna 1918 loikannut Suomesta

Neuvostoliittoon. Olihan Kuusisen tytär Hertta noussut uuden kommunistisen liikkeen kärkihahmona Suomen eduskuntaan.

Olli tunnusteli sormissaan olevaa kirjettä varovasti ja huomasi, että sen sisällä on vain paperia. Avaaminen yhä viivästyti, sillä ”Oliver Svärd”, joka hän lapsena oli ollut, palautti ja vyörytti mieleen odottamattoman muistojen tulvan. Se sai hänet unohtamaan kotimaata koskevat huolet.

Tilalle nousivat kymmenvuotiaan Oliver Svärdin kesämuistot Pietarsaaresta. Silloin hän oli saanut haltuunsa revolverin, joka oli kahdeksan vuotta myöhemmin lähtenyt maailmanympärysmatkalle. Se kulki hänen silloisen rakkaansa, nykyisen vaimonsa Reettan turvana. Olli mietti, liittyykö kirje niin kaukaisen ajan tapahtumiin.

Lapsuuden nimi palautti mieleen myös hänen seikkailunsa Olli Järvitienä. Sillä nimellä hänet oli kirjattu vuosia sitten passiin, jolla hän lähti pääesikunnan komennuksella Suomesta tutustumaan sotia edeltävän ajan Eurooppaan. Hän ei ollut koskaan selvittänyt miksi passi, jossa olisi pitänyt lukea Olli Rantatie olikin kirjoitettu Olli Järvitielle ja varustettu hänen kuvallaan. Oliko se passiviranomaisen kiireessä tekemä erehdys vai oliko sen takana Suomen vastatiedustelun käsittämätön idea? Joka tapauksessa hänellä oli yhä hallussaan kaksi erilaista voimassa olevaa Suomen passia

Ajatusten harhailu tästä hetkestä menneisiin oli lopettanut kirjeen hypistelyn. Se oli yhä kädessä. Lopulta Olli pudisti päättään kuin herätäkseen ja tarttui paperiveitseen. Avautuneesta kuoresta hän poimi täynnä tekstiä olevan paperin. Ennen sen lukemista hän katsoi, kuka oli sen allekirjoittanut. Siellä luki: Alpo Marttinen, eversti. Ja vieressä, kuten kirjeen alussakin, punaisella kehystetty leima ”SALASSAPIDETTÄVÄ!”

Mies oli Ollille tuttu, sillä he olivat tavanneet viimeksi heinäkuussa 1944 pari kuukautta ennen sodan loppua. Silloin Marttinen oli esitellyt valitulle joukolle signaalitiedustelun

johtoa suunnitelman suuren asemäärän kätkemisestä mahdollista tulevaa sissisotaa varten. Marttinen, kuten muutkin koolla olleet tiesivät, ettei sota voinut enää pitkään jatkua. Mutta mitä oli edessä sen jälkeen? Siihen haluttiin varustautua. Pelko maan miehittämisestä oli päällimmäisenä mielessä.

Marttinen oli Mannerheimin ristin ritari, joka oli ansioitunut talvisodan Suomussalmen taisteluissa. Eversti oli jäänyt Suomen armeijan palvelukseen Ollin vapauduttua palveluksesta 1. lokakuuta 1944. Nyt elettiin tammikuuta 1946 ja mies oli Ruotsissa. Mitä on tapahtunut? Ajatukset kiersivät kehää Ollin päässä. Hänen oli vaikea ymmärtää syytä, miksi Marttinen lähestyi kirjeellä juuri häntä.

Hän alkoi lukea:

Hyvä Veli Olli,

Maailmamme on muuttunut. Hävisimme sodan mutta isänmaamme on säilyttänyt itsenäisyytensä. Siitä voimme olla sotilaina ylpeitä, vaikka elämme tänään aikaa, jossa uudet poliittiset voimat itsenäisyyttämme nakertavat. Muistanet tapaamisemme heinäkuussa 1944, jolloin kerroin asekatkentää koskevista suunnitelmista. Ne ja niiden paljastuminen valvontakomissiolle ovat vastaus ihmettelyysi sille, että tämä kirje saapuu Sinulle Ruotsista.

En koskaan jättänyt erokirjettä Suomen armeijalle vaan poistuין maasta ylipäällikkö Mannerheimin vihjeen perusteella ennen kommunistien haltuun ajautuneen Valtiollisen poliisin päättämää kiinniottoa. Perheeni seurasi minua Ruotsiin. Aion etsiä keinoja Suomen kehityksen pysäyttämiseksi ja palata vielä kotimaahan. Siltä varalta, että se osoittautuu mahdottomaksi, olemme nyt etsineet jatkotietä Yhdysvaltoihin. Meitä on täällä yli tusina, jotka sinne haluavat. Kaikki huippuluokan sotilaita. Samaa ammattia haluaisimme jatkaa siellä Atlantin toisella puolella.

Tiedän, että vaimosi Reetta jäi Suomessa kiinni ensin Neuvostoliiton agenttina mutta paljastuikin saman tien Yhdysvaltojen OSS:n agentiksi. Hänen arvokas toimintansa maamme signaalitiedustelussa antoi hänelle varmasti hyvän tuntemuksen toiminnastamme.

Siksi tiedustelen, onko vaimollasi sellaisia yhteyksiä, jotka voisivat edistää pääsyämme Ruotsista Yhdysvaltoihin ja mahdollista värväytymistämme maan armeijaan. Maailmansota on ohi mutta uudet rintamat ovat jo rakentuneet entisten yhteistyökumppaneiden välille. Kommunismi on vihollinen, jota torjumaan on varauduttava. Me suomalaiset sotilait olemme osaavia taistelijoita sillä rintamalla.

Parhain terveisin,

Alpo Marttinen, eversti

Tukholma (löydät minut täältä)

Olli istui paikallaan ihmetellen. Kirje oli täyttä asiaa mutta sitenkin mystinen. Hän vilkaisi ikkunaan ikään kuin löytääkseen sieltä vastauksen mieleen nousseisiin kysymyksiin. Ilta oli jo pimentynyt mutta avoimesta ikkunasta kuului vaimea Atlantin aaltojen rauhoittava jyminä. Kirjeen sisältö oli palauttanut mieleen tapahtumia, joita hän ei ollut muistellut enää Yhdysvaltoihin saavuttuaan.

Marttisen pyyntö tuli maailmasta, jonka hän uskoi jo jättäneensä. Se oli pyyntö, joka jätti monta asiaa ilmaan. Marttinen sanoo olevansa Tukholmassa mutta ei kerro osoitettaan siellä. Onko kysymys verhoillusta vihjauksesta ja pyynnöstä matkustaa sinne?

Reetta oli lähtenyt aamulla New Yorkiin kuultavaksi kokemuksistaan OSS:n agenttina. Maassa toimi nyt uusi ulkomaihin keskittyvä tiedusteluorganisaatio SSU eli Strategic Services Unit. Sen väkeä hän oli mennyt tapaamaan. Reettalla oli pitkä-

aikainen kokemus jo BOI:sta ja sitä seuranneesta FBI:stä. Sieltä hänet oli kutsuttu FBI:n Edgar Hooverin vihjeestä 1942 perustettuun sota-ajan vakoiluorganisaatioon OSS:ään. Sen toiminta loppui kuitenkin sotaan ja SSU aloitti.

Yhdysvaltoihin paluun jälkeen he olivat eläneet perhe-elämää, jossa sotakokemukset Suomesta oli jätetty taustalle. Heillä oli vuosikymmenten eron jälkeen paljon puhuttavaa ja toisistaan opittavaa. Viikko aikaisemmin tullut kutsu New Yorkiin oli yllättänyt. Reettalle se oli kuitenkin merkki siitä, että häntä ei ollut unohdettu.

Olli eli hämmentyneenä isoisän elämää poikansa Oliverin lasten kanssa. Sellaista hän ei koskaan ollut kuvitellut voivansa kokea. Kysymys oli elämän ja sen jatkumisen onnesta. Tunteesta, jota vain isovanhemmat jälkikasvuun seurattessaan kokevat.

Sellaisen hän oli poistanut mielestään jo 1918 kuultuaan hänen haavojaan hoitaneen lääkärin sanat: ”Sinä paranet lähes täydellisesti. Siihen menee aikaa mutta jälkeläisiä sukuusi sinä et vammaisi vuoksi kykene koskaan tuottamaan.”

Kaikki nämä tunteet olivat pinnassa, kun Reetta palasi illalla Bostonista ja löysi mietteliään Ollin ikkunaa tuijottamassa.

”Mitä nyt?” hän kysyi huolestuneena, koska Olli näytti poissaolevalta.

”Mitä?” vastasi Olli kuin unesta heränneenä, mutta Reettan nähtyään jatkoi:

”Sain tänään postia menneisyydestä enkä saa niitä mielestäni. Kirje koskee myös sinua ja menneisyyttäsi.”

Vastaus herätti Reettan uteliaisuuden. Päivä New Yorkissa oli hänellekin palauttanut muistoja ja saanut hänet pohtimaan jatkoaan agenttina. Lopulta oli käynyt ilmi, että se olikin syy, miksi hänet oli kutsuttu New Yorkiin. Välitöntä vastausta hän ei haastattelijalleen antanut, vaan Reetta ilmoitti keskusteluvansa asiasta ensiksi miehensä kanssa.

”Kerro lisää”, pyysi Reetta.

”Kirje on eversti Alpo Marttiselta, joka on presidentti Mannerheimin vihjeestä jättänyt Suomen ja siirtynyt maanpakoon Ruotsiin. Suomeen jääminen olisi merkinnyt hänelle kommunistisen Valpon käsiin joutumista. Marttinen kun oli jo ennen sodan loppumista ollut organisoimassa aseiden kätkentää siltä varalta, että Neuvostoliitto aselevosta ja rauhasta huolimatta ryhtyy Suomea miehittämään. Olihan maan armeija käytännössä riisuttu aseista sodan loputtua”, vastasi Olli ja jatkoi:

”Marttinen haluaa siirtyä turvaan tänne ja liittyä Yhdysvaltojen armeijaan. Mukanaan hän toisi yli tusinan taisteluvoimavarojaan. Nyt hän kysyy voimmeko auttaa heitä viisumin saamisessa.”

Vastaus sai Reettan mietteliääksi. Se sai liikkeelle ajatuksia, jotka hän oli jo poistanut mielestään Ollin kanssa Tukholmasta Bostoniin saavuttuaan. Silloin tulevaisuus näyttäytyi vain yhdessäolona ja perhe-elämänä vuosikymmenten eron jälkeen.

Reettan ajatukset hyppäsivät uudelle raiteelle. Ehkä sittenkin jatkaisin tiedustelu- ja vakoilutehtävissä. Hän tunnusti itselleen, että elämä agenttina ja tehtävien jännittävyys ovat hänellä pysyvästi veressä.

Olen niissä hyvä, arvioi hän itseään ja vastasi Ollille:

”Pohditaan asiaa yhdessä ja minä olen Marttisesta yhteydessä haastattelijoihini. Siellä tosin ehkä jo tiedetään asiasta.”

*

Kuusi henkeä – Olli ja Reetta, Oliver ja Susan sekä kaksi heidän lastansa istuivat tunnin kuluttua yhteisellä illallisella. Vanhempien mietteliäisyys ihmetytti Oliveria. He olivat vakavia ja molemmat omissa ajatuksissaan.

Siksi hän kysyi:

”Mitä on tapahtunut? Teidän ajatuksenne eivät ole tämän ruokapöydän äärellä.”

Se herätti Ollin ja Reettan, jotka vilkaisivat toisiaan. Olli vastasi:

”Toit minulle tänään mystisen kirjeen, jonka sisältö sellaisenaan ei ollut mystistä mutta se saattaa työllistää minua ja äitiäsi. Niissä mietteissä olemme. Anteeksi ajatustemme harhailu, mutta kerromme lisää, kun asiat selviävät.”

Vastaus palautti pöydän keskustelut tutuille urille.

*

Marttisen kirje tuli yöllä Ollin uniin. Se oli palauttanut menneisyyden tapahtumat jo vakiintuneeseen Bostonin perhe-elämään. Hän huomasi kirjeen herättäneen myös Reettan mielenkiinnon.

Olli oli mukautunut amerikkalaiseen elämäntapaan vuonna 1945 verkalleen. Siihen hänellä oli aikaa. Vain pari kertaa viikossa hän oli ottanut tavakseen käydä Massachusetts Radiossa. Sodat olivat ohi. Samoin olivat ohi yhtiöltä valtion suuret tilaukset. Siksi Oliverin oli löydettävä joitain uutta.

Ja niin oli tapahtunut. MR:n valmisti markkinoille nyt televisioita, joihin suuret kansalliset yleisradioyhtiöt olivat ryhtyneet tuottamaan ohjelmia.

Televisioiden myynti kaksinkertaistui kahden kolmen kuukauden välein. Siitä suunnasta Oliver löysi yhtiön tuotteille uuden vetävän markkinan. Silti sen laboratoriossa jatkui myös toisenlaisten radiolaitteiden suunnittelu. Se oli paikka, johon Olli viikoittain hetkeksi suunnisti. Kokeneena radioamatöörinä hänellä oli perustieto uusien kehityssuuntien ymmärtämiseksi. Televisioiden tuotannon Oliver aikoi keskittää Kalifornian Burlingameen. Sinne Olli ja Reettakin olivat lähdössä viikon kuluttua.

Marttisen kirje ja sen yöllinen pohdinta oli Ollille käännteentekevä kokemus. Hänen oli pakko puhua aamulla siitä lisää Reettan kanssa.

”Reetta, olemme vasta 50-vuotiaita ja hyväkuntoisia. Olen nyt jo yli vuoden ajan asettunut elämään täällä, mutta en ole aikonut jäädä eläkkeelle. Palautetaan toiminta elämäämme”, hän aloitti ja jatkoi:

”Kirje taisi vaikuttaa myös sinuun”, kysyi Olli.

Se sai Reettan hymyilemään.

”Juuri samaa mietin eilen New Yorkista palatessani. Meillä on osaamista ja kuntoa jatkaa jotain sellaista, jota olemme tehneet tähänkin saakka”, hän sanoi miestään silmiin katsoen.

Olli nyökkäsi vastaukseksi ja tunsu, että hän ja Reetta kuvainnollisesti lukevat toistensa ajatuksia. Reetta vastasi myös nyökäten kysymykseen, jatkaako hän toimintaansa agenttina.

Olli palasi heidän makuuhuoneeseensa ja otti vaatekomerosta laukun. Sen pohjalle hän oli taitellut asepukinsa Tukholmassa. Hetken kuluttua huoneessa seisoi suomalainen eversti, joka katseli itseään isosta peilistä.

Siellä näkyi sinisilmäinen, herkästi hymyilevä, vaaleatukkainen ja solakka lähes 180-senttinen mies, jonka otsa oli yhä rypytyön ja olemus heijasti varmuutta. Hän oli sotilas ja sen ammatin käytöstavat hyvästä ryhdistä alkaen olivat peräisin vuosikymmenten takaa Lochstedtin jääkärikoulutuksesta Saksassa.

Reetta saapui, pysähtyi huoneen ovelle ja sanoi hymyillen:

”Siinä on mies, joka tietää mitä tekee. Tosin en ole sitä koskaan epäillyt.”

”Ja ovella on nainen, jonka rakastettava olemus: tumma tukka, ystävällinen katse, hymykuopat ja sorja vartalo piilottavat taakseen tarmokkaan, nopeasti päättävän ja harvinaisen rohkean ihmisen”, heitti Olli takaisin.

Molemmat alkoivat nauraa. Olemukset oli arvioitu, hyviksi havaittu ja edessä oli toiminnan aika. Olli palautti asepukinsa takaisin kaapin pohjalle. Sen aika oli kuitenkin ohi.

SAN FRANCISCO – BURLINGAME

Viikko myöhemmin Olli ja Reetta istuivat illallisella San Franciscon sataman Fisherman's Grottossa. Länsirannikon lempeä ilma ja pimenevä yö ympäröivät heitä. Paikassa oli jotain maagista. Sen tunnelma veti heidät unenomaiseen tilaan. He olivat kuin nuoret ensi tapaamisellaan katsellessaan toisiaan kynttilän lepattavan liekin yli.

Kaikki tuntui täydelliseltä. Meri oli vieressä ja sen antimet heidän lautasillaan ja lasit täynnä läheisen Napa Valleyn viiniä. Ulkoa kuuluva hylkeiden liki taukoamaton laulu, joka oli Ollille uusi kokemus, täydensi tunnelman.

Edellispäivä oli kulunut vanhassa sotilaskoneessa, joka lensi heidät Bostonista San Franciscoon. Kone oli siirtynyt rauhan tultua siviilikäyttöön. Päivien junamatkan lyhentyminen yhteen oli Oliverin sota-ajan suhteiden ansiota. Hän tunsu sen ajalta lentäjiä, jotka rauhan tultua olivat ostaneet ilmavoimilta vanhoja koneita ja perustaneet yhtiön Flying Tiger Line. Se suunnitteli lentoja San Franciscon ja Bostonin välille tulevaisuudessa ja oli nyt tekemässä koelentoa. Sille Olli ja Reetta pääsivät mukaan.

Kun päätös työelämään palaamisesta oli tehty, alkoi tapahtua. Länsirannikolle aiottu lomamatka oli muutamassa päivässä muuttunut työmatkaksi. Reetta palaisi lähipäivinä New

Yorkiin kertomaan paluustaan agentin tehtäviin ja Oliverilla oli Ollille tehtävää MR:n Burlingamen tehtaalla. Siellä oli ongelmia.

Päivien junamatkan vaihtuminen päivän lentoon toi heille Kaliforniaan kaksi lomapäivää. ”Niiden aikana elämme kuin turistik”, he päättivät. Reetta toimisi oppaana, sillä hän oli alueeseen tutustunut jo ennen sotia.

Illallinen Fisherman’s Wharfin Grottossa oli lomailun ensi askel. Seuraavana aamuna he vuokrasivat auton ja ajoivat läpi eksoottisen Lombard Streetin mutkat, jatkoivat sen jälkeen Coit Towerille. Sieltä Golden Gaten yli kohti pohjoista ja Napa Valleyn viinitarhoja. Toisen lomapäivän ajelu suuntautui etelään Montereyhin saakka. Olli näki kahdessa päivässä maailman, josta hän oli kuullut, mutta joka jokaisessa mutkassa yllätti.

Mielikuva paratiisista vilahti välistä hänen mieleensä mutta lomapäivät kuluivat nopeasti. Edessä olivat uudet työtehtävät ja arki.

Reetta oli huolestunut mutta innoissaan palatessaan New Yorkista. Siellä hänelle oli kerrottu sodan jälkeisen ajan agenttitehtävistä.

”Minulla alkaa koulutus. Näet minut seuraavan kerran vasta kahden viikon kuluttua. Sitten voin kertoa sinulle enemmän”, sanoi hän salaperäisesti Ollille. Reetta oli huolestunut siitä, kuinka tämä suhtautuisi hänen poissaoloonsa. Mutta huoli oli turha.

”Jotain sellaista arvelin tapahtuvan. Olethan ollut pitkään poissa agenttien arjesta. Nyt rauhan tultua toimintatavat ja kohteet ovat muuttuneet. Ikävöin sinua, mutta enköhän tule toimeen”, sanoi Olli virnistäen ja jatkoi:

”MR:llä on Burlingamessa todella vaikeita ongelmia. Sen tuotekehityksestä on kahdessa viikossa kadonnut kolme avainhenkilöä. Miehet eivät ole tulleet töihin, eivätkä ilmoittaneet

Suomen sodanjälkeisen ajan kolme ensimmäistä vuotta 1940-luvun puolivälin jälkeen tunnetaan vaaran vuosina. Silloin maassamme pelättiin kommunistien vallankaappausta. Se olisi toteutettu Neuvostoliiton tuella. Niin oli tapahtunut jo muutamissa maissa Itä-Euroopassa.

Pelko oli aiheellinen.

Stella Polariksen yhteydessä maasta poistunut eversti Olli Rantatie ja hänen vaimonsa Greta Toivo, joka oli sodanaikaisen USA:n keskus-tiedustelupalvelu OSS:n agentti, ovat vuoden 1946 kesän tapahtumien keskipisteessä.

Suomen presidenttinä aloitti maaliskuussa 1946 Juho Kusti Paasikivi.

Tämä kirja – Kolmas adjutantti – on tarina tuosta ajasta.

Lukija voi miettiä, olisiko näin voinut todella tapahtua.

Seppo Sisättö, valt.tri

kansi: Leif Wikholm

